

Müsaibələr və mövqelər

Paşa Səfərov

Vəkillər Kollegiyasının üzvü

MİRASIN BÖLÜŞDÜRÜLMƏSİ

Hələ Qədim Misirdə vərəsəlik hüququnda mirasın bölüşdürülməsi özünəməxsus şəkildə həyata keçirilirdi. Belə ki, əgər miras qoyan vəsiyyətnamə qoymazdırsa o zaman miras əmlak miras qoyanın uşaqları arasında bərabər surətdə bölüşdürülürdü. Lakin bu halda böyük oğula üstünlük verilirdi. Böyük oğul əvvəlcə öz atasının yerini tutaraq, “hər cür əmlakın” hökmdarına çevrilərək, həmçinin torpaq sahəsinin varisi olurdu. Sonra isə digər uşaqlar (qardaş və bacıları) arasında bölgü aparırdı.

Qədim Babildə mövcud olan qanunlar vərəsəlik hüququ məsələlərini digər dövlətlərə nisbətə ətraflı və ədalətli tənzimləyirdilər. Belə ki, miras əmlak varis uşaqlar arasında bərabər surətdə bölünürdü. Bu qayda, nəinki miras qoyanın qanuni nikahdan doğulan uşaqlarına, hətta miras qoyanın başqa yaşayan kölə qadından olan uşaqlar arasında əmlakın bölüşdürülməsində də tətbiq olunurdu.

Qədim Hindistanda isə ata mülkiyyətinə bütün qardaşların bərabər pay hüququ var idi. Qızlar (bacılar) hər bir mirasdan (qardaşdan) ata əmlakının dördüdə bir hissəsini ala bilirdi. Bu da güman ki, cehiz üçün lazım gəlirdi.

Müxtəlif varnalardan olan valideynlərdən doğulan uşaqlara münasibətdə mirasın bölüşdürülməsi məsələsi bir qədər başqa cür həll edilirdi. Bunlara kasta məhdudiyyətləri prinsipləri şamil olunurdu. Məsələn, brahmanın, müxtəlif varnalara mənsub olan qadınlardan doğulan uşaqları ananın varnaya mənsubiyyətindən asılı olaraq vərəsəlik alırdı. Brahman qadının oğlu 4 pay, kşatri qadının oğlu 3 pay, vayşi qadının oğlu 2 pay, şudr qadının oğlu isə 1 pay alırdı. Misal üçün, miras qoyan brahmandan miras qalmış 10 otaqlı evin, 4 otağı onun brahman qadından olan oğluna, 3 otağı onun kşatri qadından olan oğluna, 2 otağı vayşi qadından olan oğluna, 1 otağı isə şudr qadından olan oğluna düşürdü.

Qədim Yunanıstanda ölənin vəsiyyətnamə qoymadıqda qanun üzrə vərəsəlik qaydası tətbiq olunurdu. Bu halda ölənin əmlakı onun oğulları arasında heç bir fərq oqyulmadan bərabər surətdə bölüşdürülürdü.

Qədim İranda qanun üzrə vərəsəlikdə atanın miras qoyduğu əmlaka ilk növbədə onun oğlan övladları bərabər qaydada varis olurdular. Lakin burada arvadın və qızların da payı var idi. Tam hüquqlu nikahda olan dul arvadın vərəsə payı oğlan övladlarının vərəsə payına bərabər olmalı idi. Qızlara əmlakın az hissəsi çatırdı. Qız ərə gedərkən payını cehiz kimi özü ilə aparırdı. Misal üçün, mirqas qoyandan miras qalmış ev onun 3 oğlu və 1 arvadı arasında bərabər qaydada (hər birinə evin 25%-i düşməklə) bölünürdü. Ev əşyaları və digər əşyaların bölgüsünə gəlincə isə burada daha çox əmlak qıza düşürdü.

Ərəb xilafəti zamanı qadınların vərəsəlik payı kişilərin payından iki dəfə az idi. Quran tövsiyə edirdi ki, miras bölüşdürülərkən ailələrdəki hər bir oğlan uşağına iki qızın payı düşməlidir, bir kişinin payı isə iki qadının payı qədər olmalıdır. Misal üçün, müsəlman kişidən miras qalmış 5 otaqlı evin 2 otağı miras qoyanın böyük oğluna, 2 otağı miras qoyanın kiçik oğluna və 1 otağı isə miras qoyanın qızına çatırdı.

Rusiya dövlətində də vəsiyyətnamə olmadıqda vərəsəlik qanun üzrə həyata keçirilirdi. Bu zaman əmlak oğullar arasında fərqli qaydada bölüşdürülürdü. Əmlak bölüşdürülərkən kiçik qardaşa ümumi paydan əlavə ev, həyətyanı sahə və bütün təsərrüfat verilir. Boyar ailəsində oğlan övladı olmadıqda qız da vərəsə ola bilərdi. İcmaçı kəndli-smerdin qızı vərəsə sayılmırdı. Əgər qız ərə getməmişdirsə, ona ancaq cehiz payı verilir. Qalan bütün əmlak isə knyaza keçirdi.

Qızıl Orda dövlətində mülki hüquq sahəsində Böyük Yasadan ancaq bir maddə bizə gəlib çatmışdır. Bu da vərəsəlik hüququna aiddir. Həmin maddəyə görə vərəsələr arasında miras aşağıdakı qaydada bölünürdü: başqa oğullarına nisbətən ölən böyük oğluna çox pay verilir. Kiçik oğluna isə vərəsə payı olaraq ancaq ev əşyaları çatırdı. Mirasın qalan hissəsi o biri oğullar arasında bölüşdürülürdü. Qədim Romada Yustinian hüququnda vərəsəliyə eyni bir qohumluq dərəcəsi üçün bir neçə şəxs (məsələn üç oğul) çağırılırdısa və çağırılanlardan biri mirasdakı öz payını əldə etmirdisə, o digər eyni vaxtda çağırılmış vərəsələrin paylarına qatılırdı (göstərilən misalda oğullarlardan biri vərəsəlikdən imtina etdikdə iki digər oğul mirası yarıb-yarıya alırdılar).

Qədim Azərbaycanda vərəsəlik hüququ oğul və qızların varislik hüquqlarının bərabərləşdirilməsi ilə xarakterizə edilir. Mirasın bölünməsi zamanı fiziki cəhətdən zəif olanlara, şikəstlərə üstünlük verilir. Həm onlar, həm də vəfat etmiş şəxsin dul qalmış qadını digər varislərə nisbətən ikiqat həcmində miras payı alırdılar.

XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda "Yasa"nın normalarına əsasən əmlak bölgüsü zamanı ailənin böyük oğluna üstünlük verilərək ona daha çox əmlak payı verilir. Bununla belə, ata ocağı (kasıblarda yurta, varlılarda əsas aillər, xanlarda başlıca ulus) onun ölümündən sonra kiçik oğula qalır. Oğlan övladlarının yetkinlik yaşına çatmasına qədər ailə başçısı vəfat edərdisə, müvəqqəti olaraq əmlakı birinci (böyük) arvad idarə edirdi. Uşaqların böyüklüyü də onların analarının birinciliyi ilə ölçülürdü. Yasaya görə qadının böyüklüyü onun yaşı ilə deyil, nikahın bağlanma vaxtı ilə müəyyən edilirdi. Ümumiyyətlə, o dövrdə köçərilərin həyatında qadının rolu yeksək olduğundan (bütün ev təsərrüfatı, döyüşçülərin xidmətə göndərilməsi ilə bağlı hazırlıq, yır-yığış işləri onun üzərinə düşürdü; çox zaman onlar öz ərnlərini hərbi yürüslərdə də müşayiət edirdilər) Yasada qadınların hüquqi vəziyyətinə də müəyyən yer ayrılmışdır.

"Mirasın bölüşdürülməsi" institutu Azərbaycan vərəsəlik hüququ tarixində özünəməxsus inkişafa məxsus olmuşdur.

16 iyun 1923-cü il tarixli Azərbaycan SSR Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra - MM) 1956-cı il tarixli nəşrində Məcəllənin 490-cı maddəsinə əsasən, qanun üzrə vərəsəlikdə vərəsəlik əmlakı 488-ci maddənin birinci və ikinci hissəsində göstərilən qaydada, vərəsəliyə çağırılan şəxslər arasında bərabər hissəyə bölünür.

İrs buraxan şəxsin 488-ci maddənin ikinci hissəsində göstərilən qaydada irs almalı olan nəvələri və nəticələri onların vəfat etmiş ata-anasına çatmalı olan payı həcmində bərabər pay alırlar.

MM-in 491-ci maddəsinə görə, 488-ci maddədə göstərilən qaydada vərəsəliyə çağırılan şəxslərdən hər kim irs buraxan şəxslə bir yerdə yaşamışsa, 490-cı maddəyə əsasən ona çatması əmlakdan düşən paydan əlavə, adi ev avadanlığına və ləvazimatına aid olan əmlakdan (bəzək şeyləri istisna olmaqla) pay alır.

Həmçinin Məcəllənin 503-cü maddəsinə əsasən, vərəsəlik açıldığı gündən etibarən 6 ayın ərzində gəlmədiyi, vərəsəliyi qəbul etməkdən imtina etdikləri halda (494-cü maddədə nəzərdə tutulan hallar istisna edilməklə) və ya vərəsələrin biri və ya bir neçəsi vəsiyyət edən şəxs tərəfindən irs alma hüququndan məhrum edildikdə, onların payı qanun üzrə olan digər vərəsələrə keçir və vəsiyyət edən şəxs bütün öz əmlakını özünün təyin etdiyi vərəsələrə verilməyini vəsiyyətnamədə göstərməmişsə, əmlak 490-cı maddədə göstərilən qaydada, onların arasında bölünür.

Bütün vərəsələr müəyyən vaxtda gəlmədikləri, vərəsəliyi qəbul etməkdən imtina etdikləri və ya vəsiyyət edən şəxs tərəfindən vərəsəlik hüququndan məhrum edildikləri halda, əmlak yiyəsiz hesab olunur və dövlət mülkiyyətinə keçir.

"Qanuni və vəsiyyət üzrə vərəsələr haqqında" SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin 14 mart 1945-ci il tarixli Fərmanının tətbiq edilməsinə və vərəsəliyin digər məsələlərinə dair" SSRİ Ali Məhkəməsi

Pleniminun 22 iyun 1947-ci il tarixli, 9/4/U sayılı Qərarının 3-cü bəndinə əsasən, irs buraxan şəxslə birlikdə yaşayan vərəsələr irs almalı olduqları halda, əmlakın onlara çatması vərəsəlik payından əlavə adi ev avadanlığına aid əmlak dəxi alırlar.

İrs qəbul etməyə digər vərəsələr dəvət edildikdə, həmin vərəsələr irs buraxan şəxslə birlikdə yaşamasalar da, əmlak dəvət edilmiş vərəsələrə keçir və RSFSR MM-in 420-ci maddəsində və digər müttəfiq respublikaların MM-in müvafiq maddələrində göstərilən qaydada onların arasında bölünür. 11 sentyabr 1964-cü il tarixli MM-in 557-ci maddəsinə əsasən, vərəsə mirasdan imtina etdiyi halda və vəsiyyət edən tərəfindən vərəsəlik hüququndan məhrum edildikdə onun payına düşən miras hissəsi qanun üzrə vərəsəliyə çağırılan vərəsələrin sərəncamına keçir və onların arasında bərabər payda bölünür.

Miras qoyan şəxs öz əmlakının hamısını təyin etdiyi vərəsələrə vəsiyyət etdikdə, aradan çıxan vərəsənin payı, vəsiyyət üzrə digər vərəsələrin sərəncamına keçir və onların arasında bərabər payda bölünür.

Vərəsə, digər vərəsənin, dövlətin və ya dövlət, kooperativ təşkilatının və ya ictimai təşkilatın xeyrinə olaraq mirasdan imtina etdikdə və ya aradan çıxmış vərəsə təyin edildiyi hallara həmin maddənin qaydaları tətbiq olunmur.

Həmçinin 11 sentyabr 1964-cü il tarixli Azərbaycan SSR MM-in 563-cü maddəsinə əsasən, miras əmlakının bölünməsi qanun üzrə və vəsiyyət üzrə vərəsələrin hər birinə düşən hissəyə müvafiq olaraq, mirası qəbul edən vərəsələrin razılığı ilə verilir. Razılıq olmadıqda bölgü, məhkəmə qaydasında aparılır.

Hələ doğulmamış, ana bətnində olan vərəsə olduqda, vərəsələr ancaq onun payına düşən hissəni ayırmaq şərti ilə miras əmlakını bölməyə haqlıdırlar. Doğulmamış vərəsənin mənafeyini müdafiə etmək üçün bölgüdə iştirak etməyə qəyyumluq və himayəçilik orqanının nümayəndəsi dəvət olunmalıdır.

“Mirasın bölüşdürülməsi” fəslə qüvvədə olan MM-in “Vərəsəlik hüququ” bölməsinin ən geniş fəsilərindən biridir. Fəsil özündə 1274-1305-ci maddələri cəmləşdirərək, mirasın bölüşdürülməsi məsələsinin hüquqi tənzimlənməsini nəzərdə tutur. Sözügedən normativ hüquqi akta görə miras onu qəbul edən vərəsələrin razılaşması üzrə onlardan hər birinə qanun və ya vəsiyyətnamə üzrə düşən paya uyğun bölüşdürülür (MM-in 1274-cü maddəsi).

Türkiyə Respublikasının MM-in 599-cu maddəsinə əsasən, vərəsələr, mirasqoyanın ölümü ilə mirası bir bütün olaraq, qanuni yolla qazanırlar.

Hüquq ədəbiyyatında “mirasın bölüşdürülməsi” institutu bir qədər maraqlı və fərqli şəkildə tədqiq edilməkdədir.

Mirasın bölüşdürülməsi ilk öncə mirasın meydana gəlməsi halında mövcud olur. Əgər ölmüş şəxsin mirası yoxdursa, yaxud onun mirasını vərəsə qəbul etməkdən imtina edirsə o zaman mirasın bölüşdürülməsi məsələsi hərəkətdə olmur. Beləliklə ilk öncə şəxsin ölümündən sonra onun mirasının qalması labüddür. Lakin bir şəxsin ölümündən sonra onun miras qalmış əmlakı varsa bu da hələlik mirasın bölüşdürülməsi münasibətlərinin fəaliyyətdə olması demək deyil. Belə ki, mirasın bölüşdürülməsi ilə yanaşı miras hüququnun daha bir institutu “mirasın qəbul edilməsi” mövcuddur. Bu iki institutun məqsədinin mirası əldə etməyə xidmət etmək olmasına baxmayaraq onlar arasında müəyyən bir fərqlər mövcuddur.

Əgər miras qoyanın yalnız bir vərəsəsi varsa və həmin vərəsə mirasdan imtina etmirsə o zaman bu münasibətlər mirasın bölüşdürülməsi yox, mirasın qəbul edilməsi münasibətləri ilə tənzimlənir. Lakin mirasın qəbul edilməsi də tək bir vərəsə tərəfindən mirasın qəbul edilməyindən ibarət deyil. Bu barədə biz mirasın qəbul edilməsi fəslində ətraflı araşdırma aparmışıq.

Beləliklə, şəxsin ölümündən sonra miras qalmış əmlakın iki və daha çox vərəsəsi olarsa o zaman mirasın bölüşdürülməsi institutu fəaliyyətə keçir. Vərəsələr istər qanun üzrə istərsə də vəsiyyət üzrə ola bilərlər. Lakin bəzən hüquq ədəbiyyatında vəsiyyət üzrə vərəsələr arasında yaxud, bir qanun üzrə vərəsə ilə vəsiyyət üzrə vərəsə (vərəsələr) arasında mirasın bölünməsi münasibətlərini “mirasın bölüşdürülməsi” institutu ilə deyil “mirasın qəbul edilməsi” institutu ilə qiymətləndirirlər.

Bəzi hüquqşünaslar hesab edirlər ki, bu halda vərəsələr arasında miras payının əvvəlcədən miras qoyan tərəfindən müəyyən edildiyi üçün (mirasın bölgüsünə dair mübahisələr yarana bilmədiyi üçün) mirasın bölüşdürülməsindən söhbət gedə bilməz.

Hesab edirik ki, bu düzgün qənaət deyil. İstər vəsiyyəət üzrə vərəsələr arasında yaxud, bir qanun üzrə vərəsə ilə vəsiyyəət üzrə vərəsə (vərəsələr) arasında mirasın qəbul edilməsi halında, istərsədə mirasqoyan tərəfindən əvvəlcədən mirasın vərəsələr arasında bölüşdürülməsi halında mirasqoyanın ölümündən sonra miras və vərəsələr arasında yaranan “əlaqə” (bu “əlaqə” mirasın azad ərazisindən başlayaraq vərəsələrin tabeləyinə keçməsi ilə bitməsini nəzərdə tutur) zamanı bütün münasibətlər “mirasın bölüşdürülməsi” münasibətləri ilə tənzimlənir.

Mirasın bölüşdürülməsi zamanı “fəaliyyətdə olan vərəsələr”ə (“fəaliyyətdə olmayan vərəsələr” dedikdə, mirasdan imtina etmiş vərəsələr, ləyaqətsiz vərəsələr və s. başa düşülür) həm qanunvericilikdə, həm də hüquq ədəbiyyatında bəzən “miras şərikləri” də deyilir. Miras şərikləri münasibətlərini eyni zamanda mülki qanunvericilik də nəzərdə tutmuşdur. Belə ki, əgər bir neçə vərəsə varsa, miras vərəsələr arasında bölüşdürülənədək vahid əmlak şəklində bütün vərəsələrə mənsubdur. Bu əmlakdan sonuncu xəstəliyi zamanı miras qoyana qulluq və onun müalicəsi, dəfn, mirasın mühafizəsi və idarə edilməsi, əmək haqqı verilməsi və vəsiyyətin icrası üçün lazımi xərclər ödənilə bilər. Bu tələblər mirasın dəyərindən, həm də bütün başqa tələblərə, o cümlədən ipoteka və digər girovla təmin edilmiş tələblərə nisbətən üstün qaydada ödənilməlidir (MM-in 1157-ci maddəsi).

Hüquqşünas M.K.Oğuzmanın fikrincə birdən çox vərəsə varsa bunlar mirasa iştirak (birgə ortaqlıq) halında sahib olurlar. Bu iştirak halında pay sahibliyi toplusuna miras şərikliyi adı verilir. Şəxsiyyəti məlum olmayan bir ortaqlıq, mirasın açılması ilə qanun icabı vücut bulur və prinsip etibarilə mirasın qəbuluna qədər davam edir.

Hüquqşünas N.Kocayusufpaşaoğlunun qənaətinə görə miras şərikləri, miras daxilində, iştirak halında mülkiyyətin müştərək mülkiyyətə çevrilməsi və ya başqa bir ortaqlığa çevrilməsi; miras borclarının miras aktivi ilə ödənməsi sonunda mirasda bölüşəcək əmlak qalmaması; sonradan mirasçılığın tək şəxsə toplanması kimi səbəblərlə də sona yetə bilər.

Miras şərikləri mirasın bölüşdürülməsinə qədər mirası idarə etməlidirlər. İstər ümumi, istərsə sətək idarə zamanı miras şərikləri arasında razılaşma olmalıdır. Bu halı mülki qanunvericilikdə nəzərdə tutmuşdur. Belə ki, MM-in 1157-1-ci maddəsinə əsasən, miras şərikləri mirasın bölüşdürülməsinə qədər onu birgə idarə edirlər. İdarəçiliklə bağlı qərarlar vərəsələr tərəfindən onların miras paylarına mütənasib surətdə sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Mirasın mühafizəsi (qorunması) ilə bağlı tədbirləri hər bir vərəsə digər miras şəriklərinin razılığı olmadan da həyata keçirə bilər. Mirasın idarə edilməsi ilə bağlı xərcləri vərəsələr özlərinin miras paylarına mütənasib surətdə çəkirlər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi MM mirasın bölüşdürülməsinə aşağıdakı kimi anlayış verir: “miras onu qəbul edən vərəsələrin razılaşması üzrə onlardan hər birinə qanun və ya vəsiyyətnamə üzrə düşən paya uyğun bölüşdürülür”.

Göründüyü kimi mülki qanunvericilik mirasın bölüşdürülməsi halında “vərəsələrin razılaşması”nı xüsusi vurğulayır. Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, əgər vərəsələr arasında mirasın bölünməsinə dair razılaşma yoxdursa o zaman mirasın bölüşdürülməsindən söz gedə bilməz. Əslində bu norma nəzəri və təcrübi baxımdan bir qədər mübahisə doğurur. Diqqət yetirək, ölmüş şəxsin miras əmlakının vərəsələr arasında bölüşdürülməsi zamanı razılaşmanın olmaması miras bölgüsünü dayandırır. Bu qanunvericiliyin düzgün halıdır. Lakin qanunvericilik bu normanın ümumiyyətlə miras bölgüsünə aid edib-etməməsi halında bu normal hal hesab edilə bilməz. Məsələn, A. öləndən sonra ondan miras qalmış evi vərəsələri B., C., və Ç. aralarında bölmək qərarına gəlirlər. Birinci halda, əgər vərəsələr evi bölmək üçün razılığına gələrlərsə o zaman ev onlar arasında bölünəcək və bununla da mirasın bölüşdürülməsi münasibətləri həyata keçiriləcək. İkinci halda, əgər vərəsələr evi bölmək üçün razılığına gələ bilmərlərsə o zaman ev onlar arasında bölünməyəcək və bununla da mirasın bölüşdürülməsi münasibətləri həyata keçirilmədən qalacaq. Göründüyü kimi ikinci halda mirasın müqəddaratı həll edilməmiş mirasın bölüşdürülməsi münasibətləri isə hərəkətsiz qalmaqdadır.

Üçüncü halda, əgər vərəsələr evi bölmək üçün razılığına gələ bilmirlərsə o zaman onlar məhkəməyə müraciət edirlər və ev məhkəmə qaydasında onlar arasında bölünür. MM əslində üçüncü halı mirasın bölüşdürülməsinə aid etmir. Hesab edirik ki, bu doğru nəticə deyil və biz bu sahədə müəyyən bir araşdırma aparmaq məcburiyyətindəyik.

Beləliklə, mirasın bölüşdürülməsi münasibətləri 3 istiqamətdə həyata keçirilir:

a) miras vərəsələr arasında razılaşmaqla bölünür;

Yəni vərəsələr miras qalmış əmlakı bölmək üçün öz aralarında yazılı və ya şifahi razılığa gələrək əmlakı bölürlər.

b) miras vərəsələr arasında miras qoyan tərəfindən bölünür;

Yəni miras hələ miras qoyanın sağlığında qoyulmuş vəsiyyətnamə üzrə vərəsələr arasında, vərəsələrin razılığı ilə bölüşdürülür. Bu hal mülki qanunvericilikdə qismən öz təsdiqi tapıb. Belə ki, MM-in 1275-ci maddəsinə əsasən, miras qoyan vəsiyyətnamədə mirasın bölüşdürülməsi qaydasını müəyyənləşdirə bilər.

c) mirasın mirasqoyanın təyin etdiyi şəxs tərəfindən bölünür;

Yəni miras hələ miras qoyanın sağlığında qoyulmuş vəsiyyətnamə üzrə təyin edilmiş şəxs (üçüncü şəxs) tərəfindən vərəsələr arasında, vərəsələrin razılığı ilə bölüşdürülür. Bu hal da mülki qanunvericilikdə qismən öz təsdiqi tapıb. Belə ki, MM-in 1275-ci maddəsinə əsasən, miras qoyan vəsiyyətnamədə mirasın bölüşdürülməsi qaydasını müəyyənləşdirə bilər, o cümlədən mirası bölüşdürməyi üçüncü şəxsə etibar edə bilər. Üçüncü şəxsin qərarı aşkar ədalətsizdirsə, vərəsələr üçün məcburi deyildir. Bu halda bölgü məhkəmənin qərarı ilə aparılır.

Hüquq ədəbiyyatında miras şərikləri tərəfindən də mirasın bölüşdürülməsi üçün şəxs təyin edilə bilər. Belə ki, hüquqşünas M.K.Oğuzman göstərir ki, şübhəsiz ki, vərəsələr razılaşma ilə içərlərindən birini və ya bir üçüncü şəxsi təmsilçi təyin edə bilərlər.

Hüquqşünas E.Şener isə bildirir ki, miras qoyan vəsiyyətnamə ilə "tenfuz məmuru" təyin etmişsə və ya hakim mirası rəsmən idarə edəcək məmur təyin etmişsə, mirasçılar miras şərikliyinə təmsilçi təyin edə bilməzlər.

ç) miras vərəsələr arasında notarius tərəfindən bölünür;

Yəni vərəsələr miras əmlakın bölgüsündə ümumi razılığa gələ bilmədikləri üçün notariat orqanına müraciət etməklə mirasın bölgüsünün həyata keçirilməsini xahiş edirlər. Notarius isə miras əmlakı vərəsələr arasında bölüşdürür.

Bu halı mülki qanunvericilik qəbul etmədiyindən təcrübədə belə hala rast gəlmək olduqca çətindir.

c) miras vərəsələr arasında məhkəmə tərəfindən bölünür.

Yəni vərəsələr miras əmlakın bölgüsündə ümumi razılığa gələ bilmədikləri, mirasqoyan tərəfindən mirasın bölüşdürülməsi halına, eyni zamanda miras qoyan tərəfindən təyin edilmiş şəxs tərəfindən mirasın bölüşdürülməsi halına etiraz etdikləri üçün məhkəməyə müraciət etməklə mirasın bölgüsünün həyata keçirilməsini xahiş edirlər. Məhkəmə isə miras əmlakı vərəsələr arasında bölüşdürür.

MM-in 1291-ci maddəsinə əsasən, miras şərikləri arasında mirasın bölüşdürülməsi haqqında ixtilaf olunduqda, mübahisəyə məhkəmə baxır. Əmlakın bölüşdürülməsi zamanı məhkəmə bölüşdürülməli əmlakın xarakterini, miras şəriklərindən hər birinin fəaliyyətini və digər konkret halları nəzərə almalıdır.

Bəzən hüquq ədəbiyyatında miras əmlakın məhkəmə tərəfindən bölüşdürülməsi vəziyyətinə "mirasın bölüşdürülməsi" deyil, "miras payının müəyyən edilməsi" institutu adı verirlər.

Hesab edirik ki, bölgünün hansı orqan tərəfindən həyata keçirilməyindən və necə bölünməyindən asılı olmayaraq miras əmlak vərəsələr arasında bölünürsə bu mirasın bölüşdürülməsi sayılır.

MM ilk növbədə vərəsələr tərəfindən bölüşdürülən miras əmlakın kütləsini müəyyən etmişdir. Belə ki normativ hüquqi akt müəyyən əmlak kateqoriyasını mirasın bölüşdürülməsi zamanı miras kütləsinə daxil etmir. Məsələn, Məcəllənin 1277-ci maddəsinə əsasən, miras bölüşdürülərkən hər bir vərəsənin payına onun miras açılanadək iki il ərzində miras qoyandan hədiyyə kimi aldığı əmlakın dəyəri də daxil edilir (çıxarılıb).

Bəzən təcrübədə rast gəlinir ki, miras əmlakın bölüşdürülməsi real cəhətdən mümkün deyil. Yəni miras əmlaka vərəsənin pay hüququ tanınır, lakin vərəsə miras payın mülkiyyətçisi qismində tanınsa belə onu istədiyi idarə edə bilmir. Bu “ölü pay hüququ” adlanır. Yəni mirasdan vərəsəyə pay düşür, lakin vərəsə onu idarə edə bilmir. Misal üçün, miras əmlaka daxil olan bir otaqlı ev üç vərəsə arasında bölünərək onlara 1/3 pay hüququ tanınır. Lakin həmin evdən vərəsələrin ayrılıqda yaşaması mümkün deyil. Belə ki, vərəsə A., həmin evdə yaşamağına baxmayaraq vərəsə B., və vərəsə C., həmin evdə yaşaması qeyri mümkün hesab edilir. Baxmayaraq ki, vərəsə B., və C., özlərinə düşən paya uyğun şəkildə mülkiyyəti təsdiq edən şəhadətnamə almışlar. Yəni şəxs mülkiyyətində olan əmlak üzərində heç bir hüququ (istifadə, sahiblik) həyata keçirə bilmir. Bu hüquq isə “ölü pay hüququ” adlanır.

Qeyd edək ki, bu cür halı mülki qanunvericilik də tanıyır. Belə ki, MM-in 1281-ci maddəsinə əsasən, əgər mirası qəbul edən bütün vərəsələrin razılaşması ilə ayrı qayda müəyyənləşdirməyibsə, bölünməsi təsərrüfat təyinatının itirilməsinə və ya zəifləməsinə səbəb olacaq əmlak bölüşdürülmür və vərəsələrin paylarına uyğun onların ümumi mülkiyyəti olur.

Lakin bu qaydanın, eləcə də miras əmlakın ümumi mülkiyyətdə olması halı əslində vərəsənin konstitusion hüququ olan mülkiyyət hüquqlarını pozmuş olur. Şəxs öz mülkiyyətində olan əmlakı istədiyi kimi idarə edə bilmir. Misal üçün miras qoyan A., miras şəkildə yazıçı atasının ev muzeyi kimi hazırladığı evi miras qoyur. Ev üç vərəsə arasında bərabər surətdə pay hüququ müəyyən edilərək ümumi paylı mülkiyyət olur. Vərəsələrdən ikisi evin təyinatı üzrə (ev muzeyi kimi) istifadə olunmasına razı olsalarda, üçüncü vərəsə buna etiraz edir.

Belə hallarda bəzən vərəsələr öz paylarını naturada ayrılması tələb etmək hüquqlarından istifadə edirlər. Belə ki, MM-in 1276-cı maddəsinə əsasən, hər bir vərəsə həm daşınar, həm də daşınmaz əmlakdan öz payının naturada ayrılmasını tələb edə bilər, bir şərtlə ki, bu şəkildə ayırma mümkün olsun və ya qanunla qadağan edilməsin.

Qeyd edək ki, bu halda da payın naturada ayrılması qeyri-mümkün və qanunla qadağan hesab edilə bilər. Bu halda da vərəsənin miras payı hələ ki, “ölü pay hüququ” hesab edilir.

Belə hallarda mirasın bölüşdürülməsinin həyata keçirilməsinin iki halı mövcuddur:

1. Miras şəriklərinin razılaşması üzrə mirasın satılması;

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 1278-ci maddəsinə əsasən, miras şəriklərinin razılaşması üzrə bütün mirasın satılmasına və pulların vərəsələr arasında onların paylarına uyğun bölüşdürülməsinə yol verilir.

Burada vacib şərt kimi vərəsələrin razılaşması mühümdür.

2. Mirasın bir miras şərikinə keçməsi.

MM-in 1279-cu maddəsinə əsasən, miras şəriklərinin razılaşması üzrə bütün mirasın bir miras şərikinə keçməsi mümkündür. Öz növbəsində o, digər miras şəriklərinə müvafiq kompensasiya verməyə borcludur.

Burada vacib şərt kimi vərəsələrin razılaşması ilə yanaşı, kompensasiyanın məbləğinin müəyyən edilməsində də razılığın olması mühümdür.

Mirasın bölüşdürülməsi zamanı bəzən vərəsələrin müəyyən edilməsinə, yaxud onların çağırılmasına ehtiyac yaranır. İlk növbədə vərəsənin olduğu yerin müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu ilk növbədə vəzifə kimi vərəsənin üzərinə qoyulub. Belə ki, MM-in 1300-cü maddəsinə əsasən, əgər vərəsələr arasında olduqları yer məlum olmayan şəxslər varsa, qalan vərəsələr onların olduqları yerin müəyyənləşdirilməsi və vərəsəliyə çağırılması üçün ağılabatan tədbirlər görməyə borcludurlar.

Bəzən təcrübədə mirasın bölüşdürülməsi zamanı vərəsənin bölgüyə gəlməməsi halına da rast gəlinir. Belə bir halın baş verməsi münasibətinin tənzimlənmə qaydasını mülki qanunvericilik diqqətdən kənar saxlamayıb. Əgər vərəsəliyə çağırılmış, yerində olmayan, lakin olduğu yer müəyyənləşdirilmiş vərəsə mirasdan üç ay ərzində imtina etməzsə, digər vərəsələr mirası bölüşdürmək niyyətləri barəsində ona bildiriş göndərməlidirlər. Həmçinin MM-in 1301.2-ci maddəsinə əsasən, əgər bu cür vərəsə bildirişdən sonra üç ay ərzində özünün əmlak bölgüsü haqqında razılaşmada iştirak etmək arzusu barəsində digər vərəsələrə məlumat verməzsə, digər

vərəsələr qarşılıqlı razılaşma üzrə əmlakı bölüşdürə bilər və yerində olmayan vərəsənin payını ayıra bilərlər.

Mülki qanunvericilik mirasın bölüşdürülməsi zamanı bəzən müəyyən hallar meydana çıxarır ki, bu hallara uyğun olaraq vərəsəlikdə tənzimlənən eyni hüquqlu münasibətlərin balansı pozulmuş olur. Məsələn, MM-in 1302-ci maddəsinə əsasən, miras qoyanla birlikdə əmlaka ümumi mülkiyyət hüququ olan vərəsələrin ümumi mülkiyyətə daxil olan əmlaka vərəsəlikdə üstünlük hüququ vardır. Əslində qanunvericilik bu üstünlük hüququnun nədən ibarət olmasını nəzərə çatdırmır. Məsələn, A., və B., ev bərabər pay hüquqlu sahibdirlər. A., gözlənilmədən ölür. A.-nin vərəsələri D., və K., onun miras payını bölürlər. Qanunvericilik deyir ki, bu zaman digər 10 % pay hüququ olan B., evə dair üstünlük hüququna malikdir. Diqqət yetirək birincisi, B., heç A.-nin sağlığında belə bir hüquqa malik deyildir. İkincisi isə, bu vərəsəlik münasibətləri A.-nin payına uyğun şəkildə meydana gəlir. Bu zaman B.-nin bu münasibətlərin iştirakçısı olması düzgün deyildir. Axı, B. vərəsə deyil.

Bəzən mirasın bölüşdürülməsi zamanı vərəsələrdən birinin yaxud bir neçəsinin üstünlük hüququ meydana gəlir. Belə ki, MM-in 1303-cü maddəsinə əsasən, miras açılanadək azı bir il miras qoyanla birlikdə yaşamış vərəsənin əmlak bölgüsü zamanı mirasdan yaşayış evini, mənzili və ya digər yaşayış otağını, habelə ev müxəlləfatı predmetlərini almaqda üstünlük hüququ vardır.

Mülki Məcəllə bu üstünlük hüququnun əmlak dairəsini belə müəyyən edir:

- a) yaşayış evi;
- b) mənzil;
- c) digər yaşayış otağı;
- ç) ev müxəlləfatı predmetləri.

Çox təəssüf ki, bura ümumiyyətlə bütün miras əmlakları aid edilmir. Hesab edirik ki, bu qayda bütün miras əmlak üçün tətbiq edilsəydi daha düzgün olardı. Məsələn, miras əmlak hesab edilən avtomobil vərəsə A.-nin istifadəsindədir. Digər vərəsələr B. və C. -nin isə ayrıca avtomobilləri var. Hesab edirik ki, belə məsələlərin tənzimlənməsində üstünlük hüququ mövcud olmalıdır.

Göstərilənləri nəzərə alaraq MM-in 1303-cü maddəsinə aşağıdakı redaksiyada verilməsini təklif edirik:

“Maddə 1303. Mirası almaqda üstünlük hüququ

Miras açılanadək azı bir il miras qoyanla birlikdə yaşamış, yaxud onun miras hesab edilən əmlakını idarə etmiş (saxlamış, qorumuş, qulluq etmiş) vərəsənin həmin əmlak bölgüsü zamanı mirasdan yaşayış evini, mənzili və ya digər yaşayış otağını, habelə ev müxəlləfatı predmetlərini və digər əmlakı almaqda üstünlük hüququ vardır.”

Mülki qanunvericilik üstünlük hüququnun həyata keçirilməsinin vəziyyətində müəyyən şərtlər də qoyur. Belə ki, MM-in 1304-cü maddəsinə əsasən, üstünlük hüququnun həyata keçirilməsi zamanı miras bölgüsündə iştirak edən digər vərəsələrin əmlak hüquqları nəzərdə tutulmalıdır. Əgər əmlak onlara çatması payı almağa kifayət etməzsə, üstünlük hüququnu həyata keçirən vərəsələr onlara müvafiq pul və ya əmlak kompensasiyası verməlidirlər.

Bəzən mirasın bölüşdürülməsi zamanı mirasın bölgüsünün dayandırılmasına zərurət yaranır. Bu əsasən iki halda mümkün olur:

1. Miras şəriklərinin razılığa gələ bilməməsi səbəbindən;

Azərbaycan Respublikasının MM-in 1280-ci maddəsinə əsasən, miras şərikləri razılığa gələ bilərlər ki, mirasın bölüşdürülməsi müəyyən müddətə dayandırılınsın.

2. Doğulmamış vərəsə səbəbindən.

Azərbaycan Respublikasının MM-in 1287.1-ci maddəsinə əsasən, əgər vərəsənin mayası bağlanmışdırsa, lakin o hələ doğulmamışdırsa, mirasın bölüşdürülməsi yalnız həmin vərəsənin doğumundan sonra mümkündür.

Həmçinin MM-in 1287.2-ci maddəsinə əsasən, əgər mayası bağlanmış, lakin hələ doğulmamış vərəsə sağ doğularsa, qalan vərəsələr mirası yalnız ona düşən payı ayırmaqla bölüşdürə bilərlər. Yeni doğulanın mənafeələrinin müdafiəsi məqsədi ilə onun nümayəndələri bölgüdə iştiraka dəvət edilməlidirlər.

Dayandırılma zərurəti aşağıdakı vaxdan bitmiş hesab edilir:

1. Miras şəriklərinin razılığa gələ bilməməsi səbəbindən dayandırılma – miras şəriklərinin mirası bölüşdürülməsi üçün razılığa gəlməsi, yaxud mübahisənin məhkəmə tərəfindən həll edilməsinə dair məhkəmə qətnaməsinin qanuni qüvvəyə minməsi anından.

2. Doğulmamış vərəsə səbəbindən dayandırılma – vərəsənin sağ doğulması anından

Qeyd edək ki, sağ doğulmayan, yaxud doğum zamanı ölə uşağın (vərəsənin) miras payı digər vərəsələr arasında bərabər surətdə bölünür. Qeyd edək ki, həm hüquq ədəbiyyatında, həm də təcrübədə bu stiuasiya müqayisəli şəkildə tədqiq edilməkdədir. Misal üçün, mirasqoyan A.-dan qalmış miras onun bank hesabında olan 90 manat puldan ibarətdir. A.-nın vərəsələri arvadı 5 yaşlı oğlu və ana bətnində olan uşağı hesab olunur. Diqqət yetirək, göstərilən halda miras əmlakın (90 manatın) vərəsələr arasında bölüşdürülməsi aşağıdakı qaydada həyata keçirilir:

a) mirasqoyanın arvadının payı $50 + 1/3$ (45 manat+15 manat=60 manat);

b) mirasqoyanın 5 yaşlı oğlunun payı $1/3$ (45 manat :3=15 manat):

c) mirasqoyanın ana bətnində olan uşağının payı $1/3$ (45 manat :3=15 manat).

Beləliklə əgər uşaq sağ doğularsa o zaman mirasın bölüşdürülməsi bu şəkildə həyata keçiriləcək. Yox, əgər uşaq sağ doğulmazsa o zaman onun payı da bərabər şəkildə digər iki vərəsə arasında bölünəcəkdir. Bu zaman həmin mübahisəyə səbəb olan fikir ayrılığı mövcuddur. Lakin biz ölə uşağın payını digər iki vərəsələr arasında bölüşdürsək o zaman belə bir pay hüququ yaranacaqdır:

a) mirasqoyanın arvadının payı $50 + 1/3 + 1/2$ (45 manat+15 manat=60 manat+7.5 manat=67.5 manat);

b) mirasqoyanın 5 yaşlı oğlunun payı $1/3 + 1/2$ (45 manat :3=15 manat+7.5 manat=22.5 manat).

Mülki qanunvericiliyə əsasən kompensasiyanın verilmə müddəti məhkəmə tərəfindən müəyyən edilə bilər. Belə ki, MM-in 1305-ci maddəsinə əsasən, üstünlük hüququnu həyata keçirən vərəsələrin tələbi ilə məhkəmə kompensasiyanın həcmi nəzərə almaqla, ona on ildən çox olmayan müddətə möhlət verə bilər.

Mirasqoyandan qalmış borcun ödənilməsi məsələsini miras şərikləri öz aralarında həll edə bilərlər. Belə ki, onlar borcun ödənilməsini vərəsələrdən birinin və ya bir neçəsinin öhdəsinə qoya bilərlər ki, mirasın bölüşdürülməsi zamanı mirasdan həmin vərəsəyə (vərəsələrə) payından əlavə borc qismində ödədikləri pulun müqabilində pay verilə bilər. Təbii ki, bütün bu prosedurların aparılması üçün miras şəriklərinin qarşılıqlı razılığı tələb olunur. Bu qaydanı mülki qanunvericilikdə nəzarətdə saxlamışdır. Belə ki, MM-in 1288-ci maddəsinə əsasən, miras şəriklərinin razılaşması üzrə bütün borc tələblərinin tam ödənilməsinin vərəsələrdən birinin öhdəsinə qoyulmasına, bunun əvəzində ona mirasdan müvafiq surətdə artırılmış pay verilməsinə yol verilir.

Mirasın bölüşdürülməsinin kim tərəfindən həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq bölgü zamanı bölgü ədalətli olmalıdır. Bu göstəriş qanuni norma olub Mülki Məcəllədə öz əksini tapmışdır. Belə ki, MM-in 1299-cu maddəsinə əsasən, miras payının bərabərləşdirilməsi göstərilmiş xidmətlərə və mirasın həcminə uyğun olaraq ədalətlə aparılmalıdır. Əmlak bölgüsü zamanı miras payının bərabərləşdirilməsi məbləği mirasın ümumi məbləğindən çıxılır və bərabərləşdirmə tələbinə hüququ olan miras şərikinin payına əlavə edilir.

Bu bölgü miras qoyan şəxsdən başqa bütün bölgünü həyata keçirən şəxslərə aid edilir.

Mirasın bölüşdürülməsinin ədalətli olmasının bir təzahürü də onun vərəsələrin bir-birinə qarşı hörmət və ehtiram xüsusiyyətinə malik olmasıdır. Bu halı mülki qanunvericilik də nəzərdə tutur. Belə ki, MM-in 1289-cu maddəsinə əsasən, hər bir miras şəriki digər miras şəriklərinin müvafiq payları almasını təmin etməyə borcludur. Miras şəriki bölgü nəticəsində tələb hüququ əldə etdikdə, digər miras şərikləri borclunun ödəniş qabiliyyətinə bölgü məqamında, bu cür öhdəliyin icra müddəti çatmadıqda isə öhdəliyin icrası məqamında öz paylarına uyğun kömək göstərməlidirlər. Həmçinin, MM-in 1290-cı maddəsinə əsasən, əgər vəsiyyətnamə ilə müəyyənləşdirilmiş payların cəminin bütün mirasdan çox olduğu aşkara çıxarsa, hər bir vərəsənin payı mütənəsb surətdə azaldılır.

Əmlakın bölüşdürülməsi zamanı bəzən mübahisələr yaranır ki, bu mübahisələr nəticəsində mirasın

bölüşdürülməsinin həyata keçirmək mümkün olmur. Belə ki, miras şərikləri arasında mirasın bölüşdürülməsi haqqında ixtilaflar olduqda, mübahisəyə məhkəmə baxır. Əmlakın bölüşdürülməsi zamanı məhkəmə bölüşdürülməli əmlakın xarakterini, miras şəriklərindən hər birinin fəaliyyətini və digər konkret halları nəzərə almalıdır (MM-in 1291-ci maddəsi).

Miras şəriki öz payına dair sərəncam vermək hüququna malikdir. Belə ki, hər bir miras şəriki öz miras payına dair sərəncam verə bilər. Miras şəriklərindən birinin öz payına dair sərəncam verməsi barədə müqavilə notarius tərəfindən təsdiqlənməlidir. Miras şəriki öz payından olan ayrı-ayrı predmetlərə dair sərəncam verə bilməz.

Miras şəriki öz payına dair sərəncam verərkən digər miras şəriklərinin satın almaqda üstünlük hüququ vardır. Satın almaqda üstünlük hüququ iki ay ərzində həyata keçirilməlidir. Bu hüquq vərəsəlik üzrə keçir.

Qeyd edək ki, payın özgəninkiləşdirildiyi halda kreditorun tələbini təmin etmək vəzifəsi payı əldə edənə həmin payın miqdarına uyğun olaraq keçir.

Mülki qanunvericilik satın almaqda üstünlük hüququna xitam verilməsi halını da nəzərdə tutur. Belə ki, MM-in 1293-cü maddəsinə əsasən, pay miras şərikinə verildikdən sonra satın almaqda üstünlük hüququna xitam verilir.

Bundan əlavə Mülki qanunvericilik mirasın bölüşdürülməsi zamanı miras payının bərabərləşdirilməsi ilə bağlı müəyyən normalar nəzərdə tutmuşdur ki, bu normalar vasitəsi ilə vərəsə miras payını artırmaq, bərabərləşdirmək hüququ əldə edir.

Beləliklə, vərəsəliyə çağırılmış vərəsələr miras onların arasında bölüşdürülənədək öz paylarını bərabərləşdirmək üçün, əgər miras qoyan ayrı qayda müəyyənləşdirməyibsə, miras qoyanın sağlığında ondan valideynlərin əmlakından ayırma şəklində aldıqlarının hamısını mirasa aid etməlidirlər.

Əgər vərəsə kimi payı bərabərləşdirməyə borclu olan övlad miras açılanadək və ya açıldıqdan sonra sıradan çıxarsa, payı bərabərləşdirmək vəzifəsi onun payını almalı olan vərəsənin öhdəsinə qoyulur. Ailə təsərrüfatında əməyi ilə, miras qoyanın peşə və kommersiya fəaliyyətində iştirakla, özünün çəkdiyi xeyli xərclərlə, yaxud başqa şəkildə miras qoyanın əmlakının qorunmasına və artırılmasına xüsusi töhfə vermiş övlad (ənən xətt üzrə qohum) miras qoyanın əmlakı bölüşdürülərkən onunla birlikdə qanun üzrə vərəsə sayılan və miras tələb edən qohumlarla bərabərləşdirilməsini tələb edə bilər.

Əgər qohum xidmətləri üçün muzz almışdırsa və ya muzz qabaqcadan müəyyənləşdirilmişdirsə və ya qohum göstərdiyi xidmətlər əsasında digər hüquqi əsaslar üzrə hər hansı tələb irəli sürə bilərsə, miras payının bərabərləşdirilməsi tələb edilə bilməz.

Qeyd edək ki, Türkiyə Respublikasının MM-in üçüncü kitabı olan "Miras hüququ"nun ikinci hissəsinin üçüncü bölümü "Mirasın bölüşdürülməsi" adlanır ki, bölüm "Bölüşdürülmədən əvvəl miras ortaqlığı" (Birinci fəsil), "Bölüşdürülmənin necə həyata keçirilməsi" (İkinci fəsil), "Mirasta denkleştirme" (Üçüncü fəsil), "Bölüşdürülmənin başa çatması və sonu" (Dördüncü fəsil) fəsillərini nəzərdə tutmaqla ümumilikdə 640-682-ci maddələri əhatə edir.

Sözgedən Məcəllənin 640-cı maddəsinə (I. Miras ortaqlığı) əsasən, birdən çox vərəsə olduğu halda, mirasın keçməsi ilə birlikdə bölüşməyə qədər, vərəsələr arasında mirasdakı bütün pay və borcları qəbul edən bir ortaqlıq meydana gəlir. Mirasçılar mirasa birlikdə sahib olurlar və sözləşmə və ya qanundan əmələ gələn təmsil ya da idarəedici şəkildə qalmaq şərti ilə, mirasa aid bütün paylar üzərində birlikdə hərəkət edərlər. Mirasçılardan birinin istəyi ilə notarius, miras ortaqlığına bölüşdürülməyə qədər bir təmsilçi ayıra bilər.

Mirasçılardan hər biri, mirasdakı payların qorunmasını istəyə bilər. Qorunmadan mirasçılardan hamısı yararlanı bilər.

Bir mirasçı ödəmədən aciz vəziyyətdədirsə, mirasın açılması üzərində digər mirasçılar, paylarının qorunması üçün gərəkli önləmlərin gecikməsizin alınmasını notariusdan istəyə bilər.

Göstərilənləri nəzərə alaraq miras şəriklərinin hüquq və vəzifələrini aşağıdakı qaydada müəyyən edirik:

A) Miras şərikinin hüquqları:

1) səs hüququ (MM-in 1157-1-ci maddəsi); 2) mirasın mühafizəsi hüququ (MM-in 1157-1-ci maddəsi); 3) miras payının naturada yarılməsini tələb etmək hüququ (MM-in 1276-cı maddəsi); 4) mirasın satılmasına razılıq vermək hüququ (MM-in 1278-ci maddəsi); 5) mirasın bir miras şərikinə keçməsinə razılıq vermək hüququ (MM-in 1279-cu maddəsi); 6) mirasın bölüşdürülməsinin dayandırılmasını tələb etmək hüququ (MM-in 1280-ci maddəsi); 7) kompensasiya almaq hüququ (MM-in 1284-cü maddəsi); 8) borc tələblərinin vərəsələrdən birinin üzərinə qoyula bilməsinə razılıq verilmə hüququ (MM-in 1288-ci maddəsi); 9) məhkəməyə müraciət hüququ (MM-in 1291-ci maddəsi); 10) sərəncam vermək hüququ (MM-in 1292-ci maddəsi); 11) satın almaqda üstünlük hüququ (MM-in 1292-ci maddəsi); 12) tələb hüququ (MM-in 1297-ci maddəsi); 13) ədalətli bölgü hüququ (MM-in 1299-cu maddəsi); 14) vərəsəlikdə üstünlük hüququ (MM-in 1302-ci maddəsi); 15) yaşayış evini almaqda üstünlük hüququ (MM-in 1302-ci maddəsi); 16) üstünlük hüququnu həyata keçirən vərəsələrin kompensasiyaya möhlət verilməsi üçün tələb hüququ (MM-in 1305-ci maddəsi).

B) Miras şərikinin vəzifələri:

1) lazımı xərclərin ödənilməsi vəzifəsi (MM-in 1157-ci maddəsi); 2) miras bölüşdürülənə qədər onun birgə idarə edilməsi vəzifəsi (MM-in 1157-1-ci maddəsi); 3) mirasın idarə edilməsinə çəkilən xərclərin ödənilməsi vəzifəsi (MM-in 1157-1-ci maddəsi); 4) pay almasının təmin edilməsi vəzifəsi (MM-in 1289-cu maddəsi); 5) payın özgəninkiləşdirildiyi halda kreditorun tələbini təmin etmək vəzifəsi (MM-in 1294-cü maddəsi); 6) vərəsələr arasında olduqları yer məlum olmayan şəxslər varsa, onların olduqları yerin müəyyənləşdirilməsi və vərəsəliyə çağırılması üçün aqalabatan tədbirlər görmək vəzifəsi (MM-in 1300-cü maddəsi); 7) üstünlük hüququnun həyata keçirilməsi zamanı miras bölgüsündə iştirak edən digər vərəsələrin əmlak hüquqlarının nəzərdə tutulması vəzifəsi (MM-in 1304-cü maddəsi); 8) üstünlük hüququnu həyata keçirən vərəsələr digər vərəsələrə müvafiq pul və ya əmlak kompensasiyası verməsi vəzifəsi (MM-in 1304-cü maddəsi).

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. S.S.Allahverdiyev. *Azərbaycan Respublikasının vərəsəlik hüququ (Vərəsəlik qanunvericiliyinin kommentariyası. Mühazirə kursu. Dərs vəsaiti). "Nurlan" nəşriyyatı, Bakı, 2004.*
2. Никитюк П.С. *Наследственное право и наследственный процесс. Кишинев, 1973.*
3. Серебровский В.И. *Очерки советского наследственного права. Москва, 1953.*
4. Антимонов Б.С., Граве К.А. *Советское наследственное право. Москва, 1955.*
5. Гущин В.В. *Наследственное право. Учебное пособие. Москва 2003.*
6. Бондарев Н.И. Эйденова Э.Б. *Право на наследство и его оформление. Москва, «Юридическая литература». 1971.*
7. Prof. Dr. M. Kemal Oguzman, *Miras Hukuku. Gözden geçirilmiş 6. bası. "Filiz" kitab evi. İstanbul, 1995.*
8. N.Kocayusufpaşaoğlu, *Miras Hukuku, 3 bası. İstanbul, 1987.*
9. Nüşin Ayiter. *Miras Hukuku. 4 bası. Ankara, 1978.*
10. Esat Şener. *Miras Hukuku. Cilt I. Ankara, 1977.*
11. Paul Piotet. *Traite de Droit Prive Suisse. Tome IV. Droit Successoral. Fribourg, 1975.*